

Nu este un ideal atotcuprinzător, filosofic conștientizat și argumentat în calitate de perspectivă, care ar inspira străduințele practice pentru a perfecționa formele vieții. Vechea utopie, punând accentul pe transformarea fericită a lumii cu ajutorul științei și tehnicii, a suferit eșec. Utopia nouă nu s-a produs. Se crează impresia, că societatea se pregătește să se obișnuiască cu imperfecțiunea existenței pe pământ, iar filosofia – se lipsește de metafizică și tendința către transcendent. Oare aceasta este menirea filosofiei în lumea, care nu dorește să se desăvârșească, în care nu este loc pentru utopie? Și poate filosofia să rămână productivă, dacă ea refuză să construiască modele ideale a omului și a lumii? Se poate de presupus, că în aceasta, în refuzul utopiilor, în pierderea patosului moral-înălțător constă criza filosofiei contemporane. Însuși faptul acestei crize indirect întărește gândul, conform căreia vitalitatea filosofiei constă în supravitalitatea construcțiilor ei spirituale. Întrebarea despre viitorul filosofiei este întrebarea, despre capacitatea ei de-a descoperi din nou viitorul – de a formula noi idealuri, noi utopii.

Referințe bibliografice

1. Botez Angela, *Filosofia în Paradigma Culturii Britanice*, Ediura Academiei Române, București, 2004.
2. Habermas Jurgen, *Cunoaștere și comunicare*, Editura Politică, București, 1983.
3. Mannheim Karl, *Ideologie și utopie*, Editura Polirom, Iași, 2000.
4. Marga Andrei, *Explorări în actualitate*, Editura Apostrof, Cluj, 1995.
5. Marga Andrei, *Filosofia Unificării Europene*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2006.

Curentul dreptului natural în filosofia germană

Vasilos Vasile, conf. univ. dr., U.T. M.

Drept natural – teorie despre un drept ideal, independent de stat, drept care ar decurge din rațiunea și “natura” umană.

Teoria dreptului natural din secolele XVII – XVIII a avut un caracter progresist, ea exprima cerințele burgheziei și afirma ideea despre drepturile naturale ale omului. Doctrina dreptului natural a devenit armă

de critică a sistemului feudal. Toate instituțiile vechi erau declarate iraționale și necorespunzătoare dreptului natural și pe această bază se cerea anularea lor și crearea unui sistem politic nou. Gânditorii adepți ai *teoriei contractului social* și ai *doctrinei dreptului natural* folosesc unele idei pentru a justifica, a legitima o anumită situație sau acțiune în conformitate cu interesul unui grup social. Juristul german **Johannes Althusius** (1563-1638), de exemplu, afirmând că puterea emană de la popor și că ea este încredințată doar temporar guvernanților, susține că trebuie retrasă atunci când aceștea încalcă sau depășesc atribuțiile conforme dreptului natural sau când dăunează binelui public.

Teoria dreptului natural capătă o răspândire largă nu numai în Olanda, Franța sau Anglia, dar și în alte țări, inclusiv în Germania. Un reprezentant al școlii dreptului natural german a fost juristul **Samuel Puffendorf** (1632-1694). El este unul dintre primii reprezentanți ai doctrinei dreptului natural timpuriu. Concepțiile sale despre societate, stat și drept au fost abordate în opera "*Despre dreptul natural și omenească*". Conform opiniei lui Hegel, anume Puffendorf a fost acela care a introdus dreptul natural și dreptul internațional. El a încercat să adopte învățătura despre dreptul natural la condițiile specifice ale Germaniei. Puffendorf este mult influențat de Grotius, Hobbes și Spinoza. În învățătura lui observăm o încercare de a sintetiza ideile acestor trei mari gânditori. Din cele trei izvoare ale dreptului natural semnalate de Grotius – instinctele sociale, rațiunea umană și voința socială – principalul izvor sunt, în opinia lui Puffendorf – instinctele sociale. Concomitent el atribuia un deosebit rol și rațiunii umane, deoarece, afirma el, omul este o ființă rațională și numai în astfel de calitate se poate conduce de anumite reguli. Toate regulile dreptului natural reiese din astfel de instincte ca tendința spre libertate, spre autoconservare, etc. Dar, spre deosebire de Hobbes, Puffendorf consideră că nu "războiul tuturor contra tuturor" cu contradicțiile și conflictele interne acestei situații, ci înțelegerea generală dintre oameni, ce se află la temelia dreptului natural, predomină în lume. Astfel, dreptul natural în înțelesul lui Puffendorf apare ca o etică socială universală, normele căreia trebuiau să regleze comportamentul tuturor oamenilor, indiferent de grad, bogăție, apartenența de stat și convingerile politice. O așa viziune asupra dreptului natural reiese, după părerea lui Puffendorf, din faptul, că toți indivizii, fără excepție, au ceva ce îi unește

– tendința spre viață comună cu alți oameni, deoarece omul de unul singur nu poate exista.

În doctrina despre stat și drept Puffendorf, ca și alți reprezentanți ai școlii dreptului natural, vorbește despre starea naturală a omului. În așa condiții nu există războaie, aici nu există forță de constrângere. Puffendorf respinge în principiu teoriile medievale de formare a statului – patriarhală și teologică. Particularitatea de bază a puterii de stat, după părerea lui, este supremația, independența și nemărginirea ei. Purtătorul puterii supreme nu este răspunzător pentru acțiunile sale, el stă mai sus decât legile și nu se supune lor. Destinația statului este de a asigura și garanta ordinea și liniștea între oameni.

Statul lui Puffendorf recunoaște personalitatea. Voința statului este formată în rezultatul unirii voinței mulțimii, care apare și în contractul social ca o voință a tuturor membrilor societății. Puffendorf declara egalitatea morală și juridică a cetățenilor și considera că ambele părți contractante (atât supușii, cât și conducătorii) trebuie să fie împovărate în măsură egală cu obligațiunii. Însă el nu admitea nici o împotrivire sau nesupunere puterii supreme, celor ce conduc.

Spre deosebire de Grotius, el nu recunoaște caracterul pozitiv al dreptului internațional, ci îl socotea numai ca aspect al dreptului natural. Tratatelor internaționale sunt respectate numai de aceea, că dreptul natural cere respectarea cuvântului dat.

Un alt continuator al teoriei dreptului natural în Germania a fost **Christian Thomasius** (1652-1728). Lucrarea, în care și-a expus opiniile sale, este "*Bazele dreptului natural al întregului popor*". Fiind un adept al limitării absolutismului, Thomasius pleda pentru distincția care trebuie să se facă între drept și morală. Morala apare ca un ansamblu de cerințe de comportare în societate care își are sediul în individ. Lipsa de rațiune naște ciocniri între drept și morală. Preîntâmpinarea acestor conflicte se poate înfăptui pe două căi: sfatul (povața) care provine de la învățător și ordinul, ce provine de la stat. Sfatul convinge, iar ordinul constrânge. E semnificativ faptul, că Thomasius pune morala mai presus ca dreptul. Această deosebire are o mare importanță, deoarece, vorbind despre sfat, care aparține învățătorului, și ordin, ce aparține dirigitorului, Thomasius consideră necesar de a scoate sfera spirituală a omului de sub puterea de stat.

Fiind un credincios convins, Thomasius totuși își pune sarcina de a elibera filosofia și statul de la influența religiei pe baza argumentului despre universalitatea rațiunii. Statul nu trebuie să susțină o religie sau alta, el trebuie numai să asigure orice credință de la violență. Puterea diriguitorilor nu are o proveniență divină. Caracter divin are numai ordinea legală ca atare, dar nu și puterea unui principe aparte.

Un adept al teoriei dreptului natural a fost și **Christian Wolff** (1679-1754), filosof german, profesor la Universitatea din Halle. A fost un adept al absolutismului iluminat și în lucrarea „*Dreptul natural, studiat prin metoda științifică*”, Wolf în forme modeste apără tezele fundamentale ale teoriei dreptului natural. Scopul statului, după el, este realizarea „binelui general”. Oamenii în stat sunt egali de la natură, de aceea ei au drepturi egale. Wolf era încredințat că sub tutela unui monarh înțelept și învățat cetățenii își pot manifesta calitățile sale individuale, pot fi fericiți. Consideră că puterea absolută a monarhiei, pentru a nu evolua în tiranie, trebuie mărginită prin legi. Statul trebuie să se bazeze pe dreptul natural, dar totodată el concentrează în mâinile sale întreaga putere. Statul nu permite împotrivirea păturilor asupra orânduirii existente. Prin metode violente acest stat rezolvă orice contradicție și stare conflictuală din societate.

Secolul al XVIII-lea, în domeniul vieții spirituale, a adus cu sine revoluția științifică, confirmarea concepției raționaliste ca o expresie a conștiinței teoretice a clasei burgheze. S-a început iluminarea minților oamenilor. Acest proces este cunoscut în istorie sub denumirea de *Iluminism*. Gânditorii care s-au impus în acele circumstanțe se numeau *ilumi niști*. Iluminismul s-a manifestat mai accentuat în Italia și în Franța.

Ideea dominantă a iluminismului este rațiunea. Pentru ilumi niști aceasta însemna că există câteva adevăruri eterne, clare și evidente, accesibile pentru orice om în orice epocă. Se pune accentul pe posibilitatea minții umane să cunoască adevărul, să pătrundă în esența lucrurilor. Concomitent în noțiunea „rațiune” era prezentă convingerea că natura, inclusiv și natura omului, este organizată „rațional” și poate fi cunoscută rațional.

Filosoful, scriitorul și criticul literar german, reprezentant al iluminismului moderat **Iohann Gottfried Herder** (1744-1803), susține că în istorie, la fel ca și în natură, totul se dezvoltă potrivit unor legi obiective din anumite condiții naturale. Istoria omenirii urmează aceeași

lege de dezvoltare a naturii care înaintea de la lumea anorganică la cea organică până la om, spre a-l conduce pe acesta la realizarea adevăratei sale esențe. Herder scria: “Dacă istoria omenirii este o continuare a istoriei naturii, apoi, evident, natura a determinat arena istoriei umane și a contribuit la dezvoltarea ei”. Filosofia istoriei lui Herder este bazată pe ideea că omenirea în dezvoltarea sa în mod legic ajunge la umanism, adică la folosirea autonomă a forțelor date omenirii pentru perfecționarea rațiunii, moravurilor și pentru influența pozitivă reciprocă a indivizilor. Evoluția istoriei, după Herder, elucidează că umanitatea s-a dezvoltat spre bine. S-a redus numărul faptelor urâte, lipsite de sens, începe să domnească rațiunea și dreptatea.

Prin marele gânditor german **Immanuel Kant** (1724-1804), filosofia începe o nouă epocă. Prin el se reafirmă faptul că fundamentul dreptului este în om, iar omul trebuie astfel respectat în libertatea sa. Tezele cele mai importante sunt expuse în lucrările „*Spre pacea eternă*” (1795), „*Principii metafizice ale teoriei dreptului*” (1797), „*Conflictul între facultăți*”. La baza apariției statului se află contractul social, statul de drept admite egalitatea, libertatea, independența fiecărui individ ca cetățean.

Sub influența ideilor Iluminismului și a școlii dreptului natural, care au pus baza individualismului, s-au format următoarele principii fundamentale ale concepțiilor social-juridice ale lui Kant: fiecare personalitate posedă destoinicie desăvârșită, valoare absolută; personalitatea nu poate fi o unealtă de înfăptuire a diferitor planuri, chiar a celor mai blagorodnice ale binelui general; omul este subiectul conștiinței morale ce se deosebește de natura înconjurătoare și, în măsura posibilităților, trebuie să se conducă de legea morală; această lege este apriorică și nu este supusă și expusă diferitor influențe externe și de aceea este absolută.

Kant definește dreptul natural ca „amsamblul condițiilor, grație cărora preferința arbitrară a fiecăruia se poate armoniza cu preferința arbitrară a celorlanți în cadrul unei legi universale de libertate”. Așadar dreptul natural este alcatuit din reguli pe care rațiunea le recunoaște ca valabile în mod a priori, adică independent de orice realizare concretă. De exemplu, spune Kant, nu este necesar să constat prin experiență, într-un număr de cazuri, că trebuie să respect părinții sau că nu trebuie să fac

altora ceea ce nu îmi place să mi se facă mie, validitatea acestor reguli fiind sesizată dintr-o dată, în mod rațional.

După Kant, dreptul se împarte în *particular* – reglează și examinează relațiile dintre persoanele particulare și *public* – reglează relațiile dintre grupele sociale, dintre om și societate. Problema de bază a dreptului particular este proprietatea. După Kant, baza societății civile de drept o formează anume proprietatea privată.

Fiind considerat unul din părinții teoretici ai statului de drept, Kant lansează ideea că punctul inițial al dezvoltării societății este munca, și apoi diviziunea socială a muncii. Un moment de depășire a „stării naturale în plan moral” a fost „obștea etică”, reprezentată de biserică sau un tip anume de filosofie religioasă, care a devenit un instrument necesar de cimentare și perfecționare a comunității umane. Chiar dacă statul pare a avea o natură contractuală, totuși acesta e un stat ce există apriori în rațiunea umană. După Kant, afirmarea unei societăți civile echitabile nu poate fi realizată de o dezvoltare inconștientă a omenirii, ea va fi un rezultat al activității raționale. Statul de drept presupune lichidarea tuturor formelor de dependență personală, asigurarea libertăților individuale a tuturor cetățenilor, combinarea armonioasă a libertății individuale cu legile, care au aceeași influență asupra tuturor membrilor societății.

La baza ideilor lui Kant sunt plasate valorile morale. În comportamentul său omul trebuie să se conducă doar de conținutul legilor morale. Aceste legi filosoful german le definește ca „imperativ categoric”. „Imperativul categoric” este o lege morală universală, la care toți oamenii trebuie să se supună. Legea morală supremă îi indică fiecărui cetățean – „acționează așa, încât comportamentul tău să poată servi model al legității universale”.

„Contractul social” este apreciat de filosoful german, ca document adoptat de oameni morali pregătiți, conștienți, de aceea puterea de stat nu trebuie să-i considere ca o „masă” de indivizi ce nu pot conduce, ce nu pot alege orientarea corectă a comportării.

În concepția lui Kant, scopul statului este de a apăra și a dezvolta drepturile inalienabile ale cetățeanului. Statul, după Kant, apare în rezultatul înțelegerii între oameni, pe care Kant o numește tratat primar. În urma acestei înțelegeri toți și fiecare în parte renunță la libertățile naturale, pentru a se folosi de libertate în calitate de membru al statului.

Kant apreciază statul ca o formațiune din mai mulți sau mai puțini oameni, care se găsesc sub acțiunea dreptului. Scopul statului nu este fericirea cetățenilor, ci triumful ideilor de drept. Crearea statului este o cerință a imperativului categoric.

Astfel, modul specific de interpretare a dreptului natural de către Kant, a justificat și remarca făcută de filosoful italian *G. Del Vecchio* că, prin Kant, se sfârșește școala dreptului natural și începe școala dreptului rațional. Dreptul natural devine drept rațional.

Referințe bibliografice

1. Stahi Dumitru. *Istoria gândirii politice*. – Chișinău, 1996
2. Lozovanu Constantin. *Filosofia dreptului*. – Chișinău, 2008
3. Djuvara Mircea. *Eseuri de filosofie a dreptului*. – București, 1997
4. Mihai Gheorghe C., Motica Radu I. *Fundamentele dreptului. teoria și filosofia dreptului. Marile curente*. – București, 2002
5. Tămaș S. *Instituțiile democrației și societatea civilă*. Dicționar politic. – București, 1996
6. Didier Julia. *Dicționar de filosofie*. – București, 1999
7. Hegel G.W.F. *Principiile filosofiei dreptului*. – București, 1996
8. Vecchio Giorgio del. *Lecții de filosofie juridică*. – București, 1998
9. Vălimărescu Alexandru. *Tratat de enciclopedia dreptului*. – București, 1999
10. Căpelea Valeriu M. *Filosofie*. – Chișinău, 1998
11. Enciu Nicolae. *Politologie*. – Chișinău, 2005
12. Bogdan Țirdea, Larisa Noroc. *Politologie*. – Chișinău, 2006
13. *Din istoria gândirii filosofice*. – Chișinău, 1999
14. *Filosofie. Analize și interpretări*. – Oradea, 1996

Știința astronomică și optica în sec. al XVIII-lea

Vasile Vasilos, conf. univ. dr., U.T.M.

În domeniul **astronomiei**, în secolul al XVIII-lea, cercetările încep a fi efectuate de specialiști. Acesta este stadiul în care are loc acumularea rapidă de rezultate. Lucrările se vor efectua, în principal, în centre importante. Unele state destul de dezvoltate ca Franța, Anglia, Germania au asigurat savanților lor mijloace materiale suficiente, precum și o continuitate devenită necesară pentru punerea în valoare a datelor experimentale. Exerțând astronomia matematică, majoritatea